

<https://doi.org/10.15407/uhj2025.05.118>
УДК 392.5:94(477.53)“1723/1741”

Ірина ПЕТРЕНКО

докторка історичних наук,
професорка кафедри всесвітньої історії, релігієзнавства та методик їх викладання,
Полтавський національний педагогічний університет ім. В.Г. Короленка (Полтава, Україна)
poonsku@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-2994-3833>

Олександр СІРИЙ

член Полтавської обласної організації
Національної спілки краєзнавців України (Полтава, Україна)

doc_seriy@ukr.net

<https://orcid.org/0009-0008-5669-2532>

Валерій ТОМАЗОВ

доктор історичних наук, завідувач сектору генеалогічних та геральдичних досліджень,
Інститут історії України НАН України (Київ, Україна)

tomazov.valery@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-4052-9438>

**ШЛЮБНІСТЬ У НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ
ГРУНСЬКОЇ СОТНІ ГАДЯЦЬКОГО ПОЛКУ
В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХVІІІ ст. (ЗА ДАНИМИ
ПАРАФІЯЛЬНИХ МЕТРИЧНИХ КНИГ 1723—1741 рр.)**

Мета — встановити історико-демографічні характеристики соціально-демографічної поведінки населення Гетьманщини на основі метричних записів та сповідних (сповідальних) розписів (відомостей) населених пунктів Грунської сотні Гадяцького полку за однією з демографічно-статистичних категорій — шлюбністю. **Методологічну основу** становлять принципи

Цитування: Петренко І., Сірий О., Томазов В. Шлюбність у населених пунктах Грунської сотні Гадяцького полку в першій половині ХVІІІ ст. (за даними парафіяльних метричних книг 1723—1741 рр.). *Український історичний журнал*. 2025. № 5 (584). С. 118—134. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.05.118>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

системності, антропологізації та міждисциплінарності. В дослідженні використано низку загальнонаукових, а також спеціальних і конкретно-проблемних методів, квантитативні історико-демографічні методики й мікроісторичний підхід. **Наукова новизна.** Вперше у вітчизняній історичній науці населення Грунської сотні Гадяцького полку Гетьманщини першої половини XVIII ст. стало об'єктом комплексного соціально-демографічного дослідження. До наукового обігу введено важливі історико-демографічні джерела — метричні книги та сповідні розписи, визначено їх інформативний потенціал, рівень вірогідності в контексті дослідження соціально-демографічних процесів і поведінки населення. **Основні результати.** Встановлено високу інтенсивність шлюбності в населених пунктах Грунської сотні Гадяцького полку Гетьманщини у 1720—1740-х рр., сезонне коливання кількості вінчань відповідно до сільськогосподарського й релігійного циклів та пріоритетність вінчання всередині парафії. З'ясовано соціальний стан 158 шлюбних пар, які одружились у 1723—1744 рр. Встановлено, що переважну їх більшість — 146 (92,4 %) — складала шлюби всередині однієї соціальної групи (козаки, посполиті, духівництво, старшина). Велике значення мав і соціальний статус наречених, адже в 104 випадках (65,8 %) наречені походили з однієї соціальної групи. **Практичне значення.** Матеріали й результати дослідження можуть бути використані в історико-демографічних і генеалогічних студіях, зокрема для створення узагальненої історико-демографічної праці щодо населення Гадяцького полку та всієї Гетьманщини першої половини XVIII ст.

Ключові слова: Грунська сотня, Гадяцький полк, шлюб, сім'я, метричні книги, шлюбність, шлюбний вік, сезонність шлюбів.

Останнім часом зростає інтерес дослідників до соціальної історії Гетьманщини, зокрема її демографічного складника, адже саме він уможлиблює з'ясування механізмів функціонування суспільства. Важливу роль у висвітленні життя населення відіграє вивчення інституту шлюбу, результатом якого є створення сім'ї, що виступає «найміцнішою ланкою суспільства і найбільш ефективним засобом збереження культури народу» [1, с. 63].

Певні відомості про шлюбно-сімейні відносини українців кінця XVIII ст. містяться в описах намісництва, зокрема у праці О. Шафонського [2], а також у щоденниках козацької старшини [3—4]. Традиції історико-демографічного вивчення зазначеної проблеми у вітчизняній історіографії заклали історики XIX ст. — О. Левицький [5—7], О. Лазаревський [8—9], М. Сумцов [10]. Сьогодні це питання досліджують І. Петренко [11—13], О. Бороденко [14], В. Дмитренко [15—16], Ю. Волошин [17—18], І. Сердюк [19—20], О. Сірий [21—22]. У розвідках порушуються проблеми історії сім'ї, шлюбно-сімейних відносин, ролі жінки в родині; предметом уваги стають переважно загальні історико-соціальні та історико-демографічні проблеми життя Гетьманщини. Натомість демографічні показники шлюбності залишаються поза полем зору фахівців, тому конкретні демографічні дослідження шлюбності в різних регіонах України ранньомодерного часу потребують подальшого розвитку. З іншого боку, подібні студіювання ускладнюються відсутністю статистичних даних і розпорошеністю джерел по різних архівах. Використання метричних книг та сповідних розписів уможлиблює вивчення проблематики, а здобуті в результаті цього відомості дозволяють заповнити певні лакуни соціальної історії першої половини XVIII ст.

Основним і найважливішим джерелом нашої розвідки виступають метричні книги, сповідні розписи, шлюбні обшуки (рос. «обыск брачный»; тобто розшу-

ки, опитування), історії виникнення й поширення на території України, методиці опрацювання та інформаційному потенціалу котрих присвятили свої праці А. Перковський [23], Н. Лобко [24], О. Кригіна [25], Ю. Легун [26], В. Томазов [27], І. Скочиляс [28] та ін. Також до джерельної бази дослідження залучено законодавчі акти, діловодну документацію сотенних, полкових, консисторських канцелярій.

Найбільше інформації надає друга частина метричних книг (про вінчання) церков містечка Грунь (Трьохсвятительська й Миколаївська), сіл Комишів (Покровська) та Шенгеріївка (Михайлівська) за 1723—1741 рр. Треба відзначити, що метричні книги — це унікальне джерело, яке містить цінний історико-демографічний матеріал про шлюбно-сімейні відносини православного населення Лівобережної України. З огляду на певні їх втрати та для компенсації браку інформації було досліджено також сповідні розписи зазначених населених пунктів за вказаний хронологічний період.

Автори розглянули шлюбність населення та визначили її коефіцієнт (КШ)¹, урахувуючи сезонну динаміку шлюбів, шлюбний ринок, вік, станову мобільність і повторні одруження. Всі ці показники узагальнювалися за кожним населеним пунктом і для сотні у цілому, а також порівнювалися між собою задля створення загальної картини.

Грунська сотня — адміністративно-територіальна одиниця Гетьманщини, яка згадується з 1651 р. [22, с. 11]. У досліджуваній період вона перебувала в межах Гадяцького полку. До її складу входили сотенне містечко Грунь та села Комиші, Павловочка, Шенгеріївка. В ті часи Грунська сотня налічувала 886 дворів, де проживали 1135 сімей (7280 осіб) [22, с. 21—29, 30—46]. Населення було переважно православним. У сотні діяли 8 храмів, які підпорядковувалися Грунському церковному намісництву Зіньківсько-Опішнянської протопопії Київської єпархії. Намісниками були представники однієї родини²: в 1726—1727 рр. — Іван Шимонович [22, с. 58], у 1732 р. — Андрій Шиманович [22, с. 30], у 1748 р. — Яків Андрійович Шимоновський [22, с. 45]. Серед зіньківських протопопів у 1723 р. зафіксовано Федора Сенкевича³, у 1726—1727 рр. — Івана Тимофієва⁴.

Із восьми церков Грунського намісництва збереглися метричні книги Трьохсвятительської та Миколаївської (м-ко Грунь), Покровської (с. Комиші), Свято-Михайлівської (с. Шенгеріївка)⁵. Кілька років тому їх опубліковано [22]. Джерела мають різний рівень збереженості. Записи в них вели члени парафіяльного кліру церковно-канцелярською мовою друкованим кириличним шрифтом або пізнім українським скорописом із характерними для того часу мовними зворотами. Аркуші документів білого кольору, розграфлені вручну на два — три стовпчики,

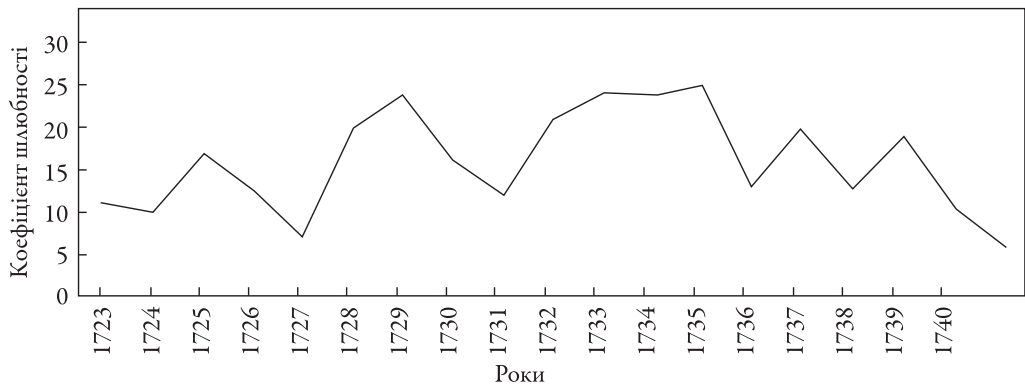
¹ Кількість шлюбів на 1000 осіб наявного населення.

² У різних джерелах зустрічаються різні форми написання прізвища: Шиман, Шимон, Шимонович, Шиманович, Шимоновський, Шимановський.

³ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі — ЦДАІАК України). Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 181 а. Арк. 3.

⁴ Там само. Арк. 100.

⁵ Там само. Спр. 41, 115, 181; Оп. 1015. Спр. 70.

Графік 1. Шлюбність парафіян Миколаївської парафії м-ка Грунь 1723—1740 рр.

заповнені в основному розбірливим почерком, чорнила темні. Кожен запис про вінчання заведений горизонтальними лініями в окрему рамку. Виклад інформації здійснювався за встановленою формою: ім'я священника, який учинив таїнство; прізвище та ім'я нареченого й нареченої, місце їх проживання, кількість попередніх шлюбів (цей запис починався зі слова «сочетахъ», тобто «з'єдную»); відмітка про проведений шлюбний обшук (вочевидь окремих форм для фіксації його результатів на той час ще не існувало [1, с. 221]); відомості про свідків вінчання (одного або двох чоловіків) — прізвище, ім'я, місце проживання.

Метричні книги кожної церкви відрізнялися особливостями ведення й оформлення. Змістовність відомостей про вінчаних залежала від ретельності ведення записів духовними особами, від регіональних відмінностей у написанні, від адміністративно-територіальної належності церкви до міської чи сільської спільноти [14, с. 97].

Груньська церква Святителя Христова Миколая була дерев'яна. Побудована 1663 р. коштом зінківського полковника Василя Шимана. Її метрична книга, яка добре збереглася, охоплює період 1723—1741 рр. Записи не завжди розбірливі, велися різними почерками, в 1723—1724 рр. їх підписували різні ієреї. В 1728—1741 рр. імена священників не зазначали. Записи впродовж року робилися різними чорнилами, що може свідчити про поступове їх внесення до книги.

У 1723—1741 рр. було зареєстровано 177 шлюбів — коефіцієнт шлюбності становив 16,2 %. В різні роки кількість шлюбів була різною: найбільша (15) — у 1735 р. (КШ 25,3 %), у 1733 і 1734 рр. — по 14 (КШ 24,1 %, 23,9 %), у 1729 р. — 13 (КШ 23,6 %). Найменше шлюбів зареєстровано 1727 р. — 4 (КШ 7,4 %), 1724 р. — 5 (КШ 9,7 %) і 1723 р. — 6 (КШ 11,7 %). В інші роки — від 7 до 12 на рік (КШ від 11,1 % у 1740 р. до 20,9 % в 1732 р.). Відносно стабільна кількість шлюбів — від 5 до 7 — фіксувалася в 1723—1726 рр. (КШ від 9,7 % до 17,1 %) та в 1732—1735 рр. (КШ від 20,9 % до 25,3 %). Це плато їх меншої та більшої кількості (див. графік 1).

Першошлюбних пар — 130 (73,4%): від 50 % у 1723 і 1732 рр. до 100 % у 1724, 1727, 1732 рр. І лише 1736 (12,5 %), 1738 (37,5 %), 1726 (42,6 %), 1731 (42,8 %) років частка перших шлюбів становила менше 50 %.

Повторних шлюбів у Миколаївській парафії було 47 (26,7 %): союзи вдів і вдівців, які поділяються на «півторашлюбні» та «двошлюбні». Півторашлюбних у Миколаївській парафії виявилось у досліджуваний період 9 (5,1 %): у 8 випадках чоловіки брали повторний шлюб, а жінки — перший, і лише в 1 випадку парубок Іван Козеєнко вінчався зі вдовицею Пелагією Луценковою (1736 р.) [22, с. 31].

Двошлюбних було 38 випадків (21,5 %): від 4 у 1726 р. до 1—2 на місяць в інші роки, і повністю відсутні в 1727, 1724, 1732 рр.

Виконуючи указ Синоду, в Миколаївській церкві справно записували дату вінчання, що дало можливість простежити сезонність шлюбів. Найчастіше їх реєстрували у січні (після Різдвяного святкового циклу) — 73 випадки (41,2 %), та в лютому — 34 (19,2 %). У травні — 14 (7,9 %). Традиційно велика кількість вінчань восени: 29 шлюбів (16,3 %) були укладені з 1 по 13 листопада, ще 2 — у вересні, 9 — у жовтні. В літні місяці вінчань зафіксовано мало: 2 — у червні, 7 — у липні, 1 — у серпні. З десяти літніх шлюбів вісім були повторними. В березні та грудні не зафіксовано жодного шлюбу.

За сповідними розписами Миколаївської церкви 1778 р. серед парафіян на 231 чоловіка шлюбного віку припадало 247 жінок шлюбного віку [22, с. 267—286], що свідчить про дефіцит чоловіків, який впливав на шлюбний ринок. За досліджуваний період зі 177 вінчань — 118 (66,7 %) відбулися між парафіянами грунської Миколаївської церкви. В інших подружжях наречених-чоловіків, яких називатимемо діалектизмом «нетутешні»⁶, було 59 (33,3 %) і поділялися вони на дві групи: 1) 50 (84,8 %) — мешканці інших парафій Груні (Успенської — 5 (10 %), Воскресенської — 9 (18 %), Васиївської — 22 (44 %) та Покровської — 14 (28 %) осіб); 2) 9 чоловіків (15,2 %) — мешканці сіл Грунської сотні: Шенгеріївка — 4 (44,4 %), Павловочка — 1 (11,1 %), Комиші — 2 (22,2 %), с. Дейкалівки сусідньої Зіньківської сотні — 1 (11,1 %), містечка Хухра — 1 (11,1 %).

Із 59 «нетутешніх» наречених — 18 (30,5 %) удівців, яких було більше, ніж серед парафіян Миколаївської церкви (24,5 %). Сезонність шлюбів удівців відрізнялася від першошлюбних пар. Так, у січні — лютому удівців вінчалось 19,6 %, що значно менше, ніж першошлюбних пар — 80,4 %. У літні місяці (травень — серпень) удівці брали шлюб у рази частіше, ніж першошлюбні пари (34,2 % проти 13,5 %). Кількість шлюбів серед удівців восени (17,2 %) менше, ніж у першошлюбних (22,5 %). Весільний обряд проводився і при повторному укладенні шлюбу, однак велика кількість таких вінчань у літні місяці може свідчити на користь того, що весілля відбувалося за скороченим сценарієм і його обрядовості не надавалося великого значення.

Доходимо висновку, що парафіяни Миколаївської церкви обирали наречених переважно серед місцевих парафіянок (66,7 %), значно рідше — серед парафіянок інших церков містечка (28,2 %), ще рідше — серед мешканок інших населених пунктів як Грунської сотні, так і на відстані 5—13 верст (Шенгеріївка, Комиші, Павловочка (5,1 %)) і більше (Хухра — 18 верст, Дейкалівка — 29 верст).

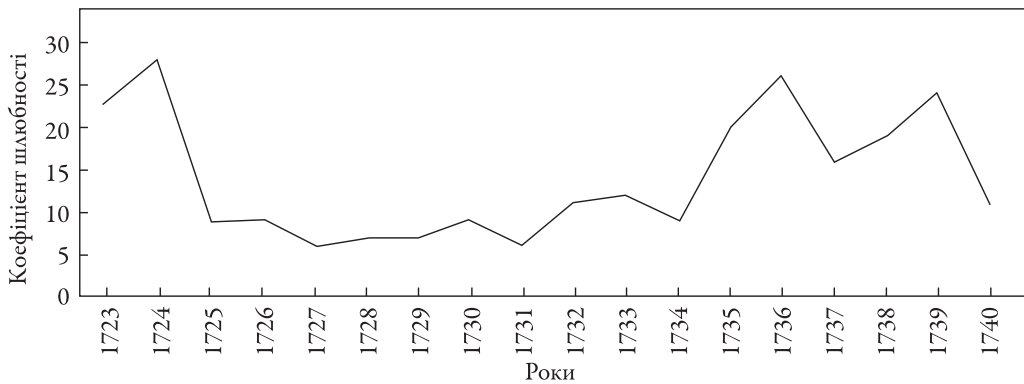
⁶ Чужі, немісцеві.

Через особливість ведення метричних книг⁷ неможливо достеменно визначити шлюбний вік наречених. Але, скориставшись сповідними розписами⁸ Груні за 1778 р., удалось виявити 7 подружніх пар, котрі вінчалися у 1734—1741 рр., та розрахувати їх приблизний вік при пошлюбленні. Отже вік вступу у шлюб чоловіків: 16 років — 1, 18 — 1, 21 — 1, 22 — 2, 26 — 1, 30 — 1; у середньому — 22 роки. Вік жінок: 13 років — 2, 14 — 1, 15 — 1, 18 — 1, 20 — 1, 23 — 1; середній вік вступу у шлюб — 16 років. Вікова різниця наречених: одного віку (по 18 років) — 1 подружжя («отрока Захарія Стешенка з девицею Дарисею Ладуровною») [22, с. 130]; у два роки — 1 подружжя (22 та 20 років) («отрока Івана Мацюченка з девицею Катериною Лоловною») [22, с. 129]; у три роки (16 і 13 років) — 2 подружжя («Наума Титаренка з девицею Варварою Кайдашовною») [22, с. 130]; у сім років (30 та 23 роки) — 1 подружжя («отрока Івана Ладиченка з девицею Марією Пирятинцевою») [22, с. 127]; у дев'ять років (26 і 15 років) — 1 подружжя («отрока Мартина Кудренка з девицею Катериною Паламаровною») [19, с. 130]. Найбільша різниця: у двадцять років (33 і 13 років) («отрока Івана Хоменка з девицею Меланиєю Ткачовною») [22, с. 130]. Отже дані засвідчують умовний мінімальний шлюбний вік для жінок — 13 років, а для чоловіків — 16 років, що цілком відповідало тогочасним віковим нормам Гетьманщини. В усіх випадках наречений був старший за наречену, а фіксованої вікової різниці не виявлено.

Дослідження станової належності та її мобільності наречених Миколаївської парафії встановити повною мірою неможливо через відсутність у метричних книгах відповідних записів. Використання інших облікових документів Грунської сотні, а саме козацьких реєстрів 1731, 1740, 1750 рр., переписів посполитого населення 1731, 1748, 1750 рр. та сповідних розписів 1778 р. [22] дозволило з великою долею вірогідності встановити соціальний стан 82 шлюбних пар. Серед них переважна більшість шлюбів укладалась усередині соціальної верстви: козак і козачка — 69 (84,2 %), посполитий та посполита — 8 (9,8 %). Значно рідшими були шлюби представників різних верств: козак і посполита — 3 випадки (3,7 %), козак та представниця духівництва — 2 (2,5 %) («Сочетахъ вобракъ отрока Мартина Кудренка з девицею Катериною Паламаровною», донькою паламаря цього ж храму Василя Замятовського [22, с. 129]; «отрока Феодора Полоусенка з девицею Пелагією Діаченковою» [22, с. 129]). Оскільки 95,3 % парафіян були козаками, то майже всі проаналізовані нами шлюби належать саме до цієї соціальної групи. 44 (63,8 %) із 69 козацьких шлюбів укладені між представниками одного козацького прошарку: 10 пар наречених із сімей виборних і 34 пари — з козаків-підпомічників. Мішаних козацьких шлюбів виявлено 20 (29,1 %): козак виборний і козачка-підпомічниця — 13, козак-підпомічник і козачка виборна — 7. Шлюбів між представниками різних верств — 5 (7,3 %): козак та посполита — 3, козак і донька духовної особи — 2. Це свідчило про прозорість станових меж та відносно вільний перехід з однієї верстви до іншої.

⁷ У раніших вік наречених не зазначався, але й пізніше, коли його вже вказували, міг бути доволі умовним (у бік збільшення чи зменшення).

⁸ Тут вік зазначався, але, записуваний зі слів, також переважно умовний.

Графік 2. Шлюбність у Трьохсвятительській парафії м-ка Грунь 1723—1740 рр.

Для більшості років дослідженого періоду фіксується по 2 й більше вінчань в один день. Так, 28 січня 1733 р. їх було 5; по 3 вінчання відбулося 24 січня 1725, 26 січня 1729 та 9 лютого 1734 рр. У 1735 р. 12 лютого — 3 вінчання, 8 лютого — 4. Вінчання вдвіців могли відбуватися в один день із першошлюбними парами. Тож стверджувати, що вдвіці вінчалися в окремі дні та місяці не можна.

Трьохсвятительська церква у Груні — намісницька, діяла з середини XVIII ст. Тут правили Шимоновські, нащадки зінківського полковника Василя Шимона, зокрема в досліджуваній період — священники Андрій та Яків Шимоновичі [21, с. 28, 58—59, 341]. Парафіянами були мешканці східної частини містечка. Їх налічувалося 642 особи в 1723 р. і 795 — у 1740 р.; 93 % складали козаки, 6 % — посполиті, 1 % — духівництво. Ці розрахунки, з огляду на відсутність перепису, базуються на даних сповідних розписів церкви. При цьому враховано природний і міграційний рух людності, зміни її чисельності внаслідок адміністративно-територіальних перетворень. Приріст населення серед парафіян визначено з урахуванням показника для XVIII ст. — 9 осіб на рік.

Метричні книги Трьохсвятительської церкви збереглися за 1723—1740 рр. Наявні три частини зшиті в один грубий том без титульної сторінки⁹. Відомості про вінчання розміщено на 46 аркушах. Від 1723 по 1737 рр. перший запис року розпочинався словами «Азь Іерей Андрей...» [22, с. 29], а з 1738 по 1740 р. — «Азь Іерей Іаковь...» [22, с. 58—59] із відповідною зміною почерку. В 1723—1724 рр. записи велися друкованим кириличним шрифтом, а 1725—1740 рр. — українським скорописом. Відомості про місце проживання наречених і свідків не зазначалися, або вони уривчасті. Також не зазначено дошлюбні прізвища наречених.

За 18 років зареєстровано 171 вінчання (коефіцієнт шлюбності 13,98 ‰). Найбільше шлюбів зафіксовано 1739 р. — 19 (КШ 24,2 ‰), у 1724 р. — 18 (КШ 27,6 ‰), у 1723, 1735, 1738 рр. — по 15 (КШ 23,4 ‰, 20 ‰, 19,3 ‰). Найменше — по 4 випадки — у 1727 (КШ 5,9 ‰) і 1731 (КШ 5,6 ‰), а також у 1728—1729 рр. — по 5 випадків (КШ 7,2—7,3 ‰). В інші роки показник коливався від 6 ‰ до 12 ‰.

⁹ ЦДАК України. Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 181 а. Арк. 40—63.

Період 1725—1734 рр. був відносно стабільним (див. графік 2). Із зафіксованих вінчань за ці роки більшість першошлюбні — 129 (75,4 %); повторних було 42 (24 %), з яких півторашлюбних — 11 (6,4 %), а другошлюбних — 31 (18,2 %). Серед півторашлюбних у 7 випадках (63 %) — це шлюб між хлопцем і вдовою, а у 4 — між удівцем і дівцею. Повторні вінчання в 1727, 1729, 1730, 1734 рр. не зафіксовані, у 1725, 1726, 1740 рр. їх кількість дорівнює числу першошлюбних пар, а в 1738 р. навіть було більше. Частота повторних шлюбів коливалася в межах 20—25 % на рік, найменшою вона була 1723 р. — 13,4 % і 1736 р. — 11,1 %.

Узимку найбільше вінчань було у січні — 75 (43,9 %), у лютому — 26 (15,3 %), а у грудні не було взагалі. Весною небагато: за три місяці — 18, з яких у квітні — 12 (7 %) й у травні — 6 (3,5 %), не було зовсім — у березні. Відносно мало вінчань улітку: червень — 1 (0,5 %), липень — 9 (5,3 %), у серпні не було. Кількість вінчань збільшувалася восени. Цьому сприяло закінчення сільськогосподарських робіт, відносний достаток, відсутність церковних заборон. Так, у вересні було укладено 2 шлюби (1,1 %), у жовтні — 15 (8,8 %), а до 13 листопада — аж 25 (14,6 %). Повторних шлюбів традиційно найбільше у січні — лютому (35,6 %) й у травні — серпні (31,1 %).

Цілісно реконструювати «шлюбний ринок» парафіян Трьохсвятительської церкви немає можливості через брак відомостей про наречених та їхніх свідків. Лише у 4 випадках зафіксовано наречених з інших населених пунктів: 2 — із сусідньої Шенгеріївки, 1 — із Комишів, 1 — із Чупахівки Охтирського полку.

Використовуючи козацькі ревізії 1731, 1740, 1750 рр. та сповідні розписи Трьохсвятительської церкви 1778 р. вдалося визначити соціальний стан наречених для 26 подружжів: у 24 випадках (92,3 %) — це шлюби козаків, у 2 (7,7 %) — посполитих. Серед козаків у 16 випадках шлюби відбулись у межах одного соціального прошарку: 12 — наречені з підпомічників, 4 — з виборних. Кілька шлюбів поєднали наречених різних соціальних верств: підпомічник і козачка виборна — 2, виборний та козачка-підпомічниця — 4, стрілець і козачка-підпомічниця — 1, козак виборний і донька стельмаха — 1.

За досліджуваний період у 17 випадках в один день проводилося по 2 вінчання, зокрема 1738 р. — 20, 22 січня та 8 травня; у 1739 р. — 4 й 17 лютого; у 1723 р. — 13 січня, 2 лютого.

Село Комиші Грунської сотні Гадяцького полку було великим, місцеві посполиті виконували повинності на користь Гадяцького замку, а козаки служили у Грунській сотні. У селі була церква Покрови Пресвятої Богородиці, де в досліджуваний період правив ієрей Олексій Миколаєвич і дячок Іван Олексієв [22, с. 17]. Вона належала до Гадяцької протопопії. У 1740 р. налічувалося 130 козацьких дворів, де проживали 170 сімей; 101 посполитий двір, де проживало приблизно 120 сімей; 2 двори місцевих священників і 7 дворів гусарів. Усього було 240 дворів і приблизно 300 сімей. Населення на 1723 р. становило 1638 осіб, а на 1733 р. — 1778 [22, с. 38—41, 92].

Метрична книга Покровської церкви містить записи облікового характеру з 1723 по 1734 рр. Кожна щорічна книга складалася з трьох частин, зокрема запи-

сів про вінчання, які починалися словами: «Року (або Году)... Сочетах всупружество...» [22, с. 194—232]. Наявні певні ушкодження документів не впливають на отримання інформації. Записи про вінчання закінчуються 1733 р. Нотатки велись одним почерком: у 1723—1731 рр. та в 1734 р. — друкованим кириличним шрифтом, а 1731—1733 рр. — українським скорописом.

Усього за 11 років було 243 вінчання (КШ 13,2 %). Їх кількість коливається за роками — від 11 % до 39 %. Найменше було в 1727 р. — 11 (КШ 6,6 %), у 1728 і 1730 рр. — по 14 (КШ 8,3 %, 8,1 %), найбільше в 1729 р. — 39 (КШ 22,9 %), 1724 р. — 30 (КШ 19,0 %) і 1731 р. — 28 випадків (КШ 16 %). В інші роки цей показник становив від 18 (КШ 11,6 %) до 24 (КШ 13,3 %).

Першошлюбних пар нараховуємо 182 (74,8 %), повторних шлюбів — 61 (25,2 %). Півторашлюбних — 15 (6,3 %), з яких у 10 випадках молодик одружився з удовою, а в 5 — удівцею із дівцею. Двошлюбних — 46 (18,9 %). У 1733 р. зареєстровано два випадки, коли наречений одружився утретє, а наречена вдруге [22, с. 229].

Шлюбний ринок Покровської парафії окреслювався населеними пунктами Грунської (Грунь, Павловочка), Зіньківської (Пірки, Зіньків, Тарасівка, Будища), Веприцької (Бобрик) сотень, а також сусідніх із Комишами сіл і містечок Охтирського слобідського полку — Чупахівка, Олешня, Улізки. У 20 випадках (8,2 %) усіх комишанських шлюбів один із подружжя був «нетутешній», зокрема з Пірок та Груні по 4 особи (20 %), з Павловочки — 3 (15 %), з Чупахівки — 2 (10 %), Тарасівки — 2 (10 %) і по 1 з Зінькова, Бобрика, Олешні, Будищ, Улізок (по 5 %). Щороку кількість шлюбів із представниками інших населених пунктів різна: від 1 (1723, 1727, 1730, 1732 рр.) до 7 в 1725 р. Тільки в 1728, 1731 та 1733 рр. усі вінчання відбувалися між парафіянами Покровської парафії. З усіх зазначених випадків лише у 2 шлюбах немісцевою була наречена. Серед повторних тільки у 7 випадках із 61 (11,5 %) один із наречених був немісцевим. І навіть ті, які вступали у шлюб утретє, обирали собі дружину з місцевих жінок. Це свідчить про можливість локального шлюбного ринку, особливо вдовиного.

Використавши переписи й ревізії козаків і посполитих с. Комишів за 1731—1740 рр. та сповідні розписи Покровської церкви, удалося визначити соціальний стан 23 подружжів: 21 шлюб (91,4 %) відбувся між представниками однієї верстви (козаки — 18, посполиті — 3). Серед козаків у 8 парах (38,1 %) наречений і наречена були з козаків-підпомічників і у 6 (28,6 %) — із сімей виборних. З подружжя — виборний і козачка з підпомічників (14,3 %), 1 — підпомічник і козачка з виборних (4,8 %). 2 пари (по 17,2 %) — з посполитих і козаків. Отже в Комишах спостерігалася тенденція до укладання шлюбів у межах представників однієї соціальної групи. Шлюбний вік дослідити неможливо через відсутність відповідних відомостей у джерелах.

Село Шенгеріївка Грунської сотні Гадяцького полку було засноване в першій половині XVII ст. В досліджуваний період тут було 56 дворів (49 козацьких, 6 посполитих, 2 представників духівництва), в яких мешкали 80 родин (70 козацьких, 8 посполитих, 2 священницьких). На 1723 р. у селі проживали 402 особи, а на 1737 р. — 486, причому 90 % були з козаків.

Метрична книга місцевої церкви Архістратига Христова Михаїла за 1723—1740 рр. складається з трьох зшитих разом частин. Записи про вінчання та відспівування закінчуються на 1737 р. Нотатки велися переважно українським скорописом, інколи друкованою кирилицею. Виправлення й закреслення поодинокі. Частина про вінчання має титульну сторінку з написом друкованими кириличними літерами. Роки з 1723 до 1734 записані кириличною системою числення, а з 1735 по 1737 — арабськими цифрами. Вони виділені жирним шрифтом і заведені в окремі рамки.

За досліджуваний період у Михайлівській церкві відбулося 105 вінчань (КШ 15,81 %). Найбільше 1733 р. — 13 (КШ 28,1 %). У 1723 р. — 11 (КШ 27,3 %), у 1734 р. — 12 (КШ 25,6 %). Найменше 1727 р. — 3 (КШ 7,04 %). В інші роки КШ коливався від чотирьох (1729, 1730, 1736, 1737 рр.) до дев'яти (1725, 1728, 1735 рр.). Серед вінчаних переважали першошлюбні — 80 (76,2 %). Повторних шлюбів було 25 (24 %), з них півторашлюбних 11 (10,5 %) і двошлюбних 14 (13,3 %). Серед півторашлюбних у 7 випадках наречений удівець, а дружина дівиця, а у 4 — молодик і вдовиця. Повторних шлюбів у різні роки фіксувалося від 1 до 4, і лише в 1729, 1732, 1736 рр. їх не було.

Переважає більшість вінчань занотована у січні — 56 (53,3 %). У квітні їх було 16 (15,2 %), у лютому, травні й жовтні — по 8 (7,6 %). 2 вінчання — у червні — серпні. Не було їх у березні, грудні, липні. Найбільш популярний весільний період у цій парафії — перші два зимові місяці року, а також квітень — травень, жовтень — листопад.

Шлюби укладалися переважно між парафіянами Михайлівської церкви — 94 (89,5 %) і лише 11 (10,5 %) наречених походили з інших населених пунктів: Грунь — 2 (18,2 %), Павловочка — 1 (9,1 %), а також Пирки — 6 (56,4 %), Дейкалівка — 2 (18,2 %) Зіньківської сотні. Серед немісцевих наречених була лише одна жінка. 5 (45,5 %) вінчань з 11 — повторні.

Отже серед немісцевих наречених мешканців Зіньківської сотні у 2,5 раза більше, ніж Грунської. Можливо, це пов'язано зі шляхами сполучення, що з'єднували населені пункти: між Пирками та Шенгеріївкою яром ішла дорога, яка зв'язувала долини рр. Грунь Черкаська і Грунь Ташанська. Шлях належної якості був і між Шенгеріївкою та Дейкалівкою.

Через неповноту записів у метричній книзі соціальний статус вінчаних достеменно встановити неможливо, але частково це можна зробити завдяки матеріалам ревізії 1731, 1740, 1750 рр. та сповідним розписам Михайлівської церкви за 1778 р. Було досліджено 27 подружніх пар, серед яких шлюбів між особами козацького походження — 24 (88,9 %), духовного — 1 (3,7 %), а 2 (7,4 %) — міжстанові. Всередині козацької верстви було 17 (63,1 %) вінчань між представниками одного прошарку: 6 (22,3 %) — із виборних козаків, 11 (40,8 %) — із підпомічників. У 2 (7,4 %) випадках наречений був із виборних, а наречена — з підпомічників, у 4 (14,9 %) — навпаки, та в 1 шлюбі (3,7 %) підпомічник вінчався з дівицею з родини козацьких підсусідків. Усього таких шлюбів виявлено 7 (26 %) ¹⁰. 1 (3,7 %)

¹⁰ Там само. Спр. 41. Арк. 53 зв.

союз був утворений посполитим і козачкою з підпомічників та ще 1 (3,7 %) — виборним козаком і нареченою з духівництва.

Опрацювання джерел дозволяє стверджувати, що порядок ведення метричних книг у жодній із церков намісництва не відповідав вимогам додатка до Духовного регламенту 1722 р. та указів 1730 і 1731 рр. На це існували об'єктивні причини: відсутність друкованих зразків метричних книг і чітких інструкцій, а також дефіцит паперу й чорнил. Через пожежі, епідемії церкви знищувалися та зачинялися, відтак таїнства здійснювалися в інших храмах, де й нотувалися відповідні відомості. Але значно меншу кількість вінчальних записів у грунських Трьохсвятительській порівняно з Миколаївською церквами — причому за суттєво більшої кількості парафіян (у 1,5 раза) — пояснити важко.

До суб'єктивних факторів слід віднести недбале ставлення представників церковного кліру до фіксування інформації. Зазвичай метричні записи робилися не відразу по таїнству, а пізніше — з чернеток чи з пам'яті. На користь цього свідчать надто акуратні (без помилок і виправлень), одним почерком та чорнилом виконані записи про шлюб, порушення послідовності записів про вінчання і хрещення. Освітній рівень та навички духівництва також нерідко давалися взнаки. Хоча все ж миряни більше цінували не «вченість», а вміння ладнати, людські риси духовних осіб. Зокрема парох комишанської церкви в 1718 р. був козаком і згадувався у цей час як місцевий сільський отаман, а вже в 1723 р. — священник. Водночас порушень у веденні метричної книги саме в цій парафії найбільше з усіх досліджених. Дисциплінувати ієреїв або позбавити їх хоча б частини прав було досить важко [29, с. 103]. Щоправда, якість записів із роками підвищувалася. В 1730 р. після постанов Синоду щодо регламентації роботи православних закладів зверталась увага на правильність ведення обліково-церковної документації. Як результат — з'явилися дошлюбні прізвища, у комишанській церкві нотувалися місяці проведення таїнства, у шенгеріївській з 1730 р. відбувся перехід із кириличної системи числення до арабської, замість друкованого шрифту почали використовувати український скоропис.

Загальна демографічна статистика по Грунській сотні за період 1723—1741 рр.: 696 вінчань, коефіцієнт шлюбності 14,76 % (від 13,2 % в Комишах до 16,2 % в Миколаївській парафії Груні). Для порівняння: у XVIII ст. в Англії — 7,7 %, Німеччині — 8,0 %, Франції — 7,9 % [30, с. 8]. Високий показник КШ у Грунській сотні свідчив, що Україна ранньомодерної доби мала один із найвищих коефіцієнтів шлюбності в Європі. Це підтверджує тезу, що шлюбність упродовж XVIII ст. була не тільки ранньою, а й загальною, адже лише 1 % населення взагалі не вступав у шлюб до 60 років.

Першошлюбних вінчань було 521 (76,3 %) та практично однаковий показник у всіх парафіях (від 73,4 % до 76,2 %), що корелюється з висновками О. Бороденко: «3-поміж усіх подружніх пар переважали матримоніальні союзи, утворені між першошлюбниками обох статей — 78,0 %» [14, с. 273]. При цьому в перший шлюб вступало молодиків 545 (78,3 % усіх наречених-чоловіків), дівиць — 543 (78,1 % усіх наречених-жінок).

Повторних вінчань у сотні було 179 (23,7 %), теж приблизно однаково в усіх парафіях Грунського намісництва. Це менше, ніж у сотенному центрі Яреськи Миргородського полку («За двадцять років (1755—1774 рр.) в містечку зареєстровано 248 шлюбів, з них [...] 33,2 % укладалися повторно [...] кожне третє вінчання в Яреськах відбувалося за участі вдівця або вдови» [31, с. 56])¹¹. У півторашлюбних союзах, яких усього було 46 (7 %), у 22 (47,8 %) випадках удівець вінчався з дівцею, у 24 (52,3 %) — молодик з удовою. Незначна перевага союзів молодиків зі вдовами, що фіксується на Грунщині, не є типовим явищем для Гетьманщини. О. Бороденко зазначає, що таких шлюбів незначна частка — 2,7 % та пояснює це тим, що «напевно удовиці привертали увагу неодружених чоловіків передусім матеріальними статками» [14, с. 273]¹². Загалом же вдівцям і вдовицям за тодішніми суспільними моральними принципами пасували шлюби між собою. Такі вінчання називалися двошлюбними й було їх у Грунській сотні за досліджений період 129 (16,7 %).

Оскільки повторні шлюби (півтора- та двошлюбні) укладалися тільки вдовами й удівцями, можемо визначити їх частку у шлюбному ринку: загалом — 304 особи (8,4 % усього населення Грунської сотні), чоловіків — 151, жінок — 153. Тобто шлюбна активність була високою і складала четверту частину всіх вінчань у парафіях Грунського намісництва. Такий значний показник пояснюється соціально-економічними причинами: необхідністю ведення господарства, догляду за дітьми.

Пріоритетним у селах Грунського намісництва був вибір шлюбних партнерів серед представників своєї парафії (тут парафія — це і є село): таких союзів 90,7 %, зокрема в Комишах їх було 223 (91,8 %), Шенгеріївці — 94 (89,5 %). Шлюбний ринок парафій сотенного центру структурно дещо інший, що простежується на прикладі Миколаївської церкви. З'ясовано, що поза Миколаївською парафією шлюбну пару собі знайшла третина її парафіян — 59 осіб (33,3 %), з яких 50 (84,7 %) — в інших парафіях Груні, і тільки 9 (15,3 %) — в інших селах. Отже в парафіях містечка «нетутешні» наречені з інших населених пунктів склали 5,2 %, що відповідало показникам Шенгеріївки й Комишів. «Нетутешніми» нареченими були переважно чоловіки (96,7 %) і лише у 3 випадках — жінки. Місцем походження «нетутешніх» наречених у 20 випадках (45,4 %) стали населені пункти Грунської сотні: Грунь — 6 (13,6 %), Шенгеріївка — 6 (13,6 %), Павловочка — 5 (11,4 %), Комиші — 3 (6,8 %). У 16 випадках (36,4 %) — села й містечка Зіньківської сотні Гадяцького полку: Пірки — 10 (22,7 %), Дейкалівка — 3 (6,8 %), Тарасівка — 2 (4,6 %), Зіньків — 1 (2,3 %); у 2 випадках (4,6 %) села Веприцької сотні того ж полку: Бобрик — 1 (2,3 %) та Буди — 1 (2,3 %). 6 наречених (13,8 %) були мешканцями сусіднього Охтирського полку: Чупахівка — 3, Олешня — 1, Хухра — 1, Улізка — 1. Оскільки населення в селах було менше, ніж у сотенному центрі, частина «нетутешніх» наречених була більшою. Так, у Шенгеріївці, де кількість населення мінімальна серед досліджуваних сіл, найбільше немісцевих наречених — 10,5 %, 72 % з яких — мешканці сусідніх

¹¹ Щоправда, І. Сердюк розглядав дещо пізніший період.

¹² Це твердження потребує додаткового обґрунтування.

великих і багатих сіл Зіньківської сотні Гадяцького полку Пірок та Дейкалівки, і лише 28 % — населених пунктів Грунської сотні: Павловочки, Груні. В Комишах, де кількість населення була більшою, немісцевих наречених дещо менше, ніж у Шенгеріївці — 8,2 %. Ще менше немісцевих наречених у Груні — 5,2 %. Отже чим менше мешканців у населеному пункті, тим менший шлюбний ринок і більше немісцевих шлюбних партнерів, при цьому адміністративні межі сотень не були перешкодою для родичання та сватання.

Вінчання й весільні обряди узгоджувалися з народними традиціями, звичаями, забобонами, церковним і сільськогосподарським календарями, що зумовлювало певну сезонність в укладанні шлюбів. Найбільше вінчань було взимку — у січні 226 (43 %), лютому — 88 (16 %). Найменше влітку — у червні 4 (1,7 %), липні — 16 (3 %), серпні — 2 (0,8 %). У листопаді — 77 (14 %), жовтні — 32 (6 %), квітні — 38 (7 %), травні — 32 (6 %). У грудні й березні вінчань не зареєстровано.

Досліджена сезонність вінчань загалом і в різних населених пунктах сотні свідчить про суворе дотримання священниками й парафіянами церковних заборон на вінчання під час постів. Численні шлюби у січні та лютому, а потім у жовтні й листопаді обумовлені аграрним циклом — завершенням сільськогосподарських робіт.

Найбільше вінчань удівців і вдовиць зафіксовано у січні — 26 (22,7 %) та лютому — 19 (16,2 %). Відносно багато таких вінчань у травні й липні — по 15 випадків (по 13,2 %). Восени їх кількість зростала: від 3,6 % у вересні до 8,8 % у листопаді. Найменше їх було у серпні — 2 (1,8 %). Отже сезонність інша, ніж у першошлюбних пар: у січні менше (22,7 % проти 38,4 %), менше повторних вінчань і восени. Однак у теплі місяці року повторних шлюбів було в рази більше, ніж першошлюбних.

Через відсутність у метричних книгах записів про вік шлюбних партнерів повною мірою дослідити цей показник у парафіях Грунського намісництва не вдалося. Однак, проаналізувавши сповідні відомості, можемо припустити, що в Миколаївській парафії Груні середній шлюбний вік чоловіків становив 22 роки, а жінок — 16. Мінімальний вік наречених-дівчат був 13 років, а хлопців — 16. При цьому чоловіки завжди були старшими. Мінімальний дозволений вік вступу у шлюб для жінок — 13 [1, с. 195], для чоловіків — 16 років.

Отже у ході дослідження було встановлено високу інтенсивність шлюбності мешканців населених пунктів Грунської сотні Гадяцького полку Гетьманщини впродовж 1720—1740-х рр., сезонне коливання кількості вінчань відповідно до сільськогосподарського й релігійного циклів та пріоритетність вінчання всередині парафії. Детально дослідити шлюбно-станову мобільність жителів Грунської сотні неможливо через відсутність у метричних книгах даних про соціальний стан парафіян Грунського намісництва, а також неточності в документації. Треба брати до уваги реалії першої половини XVIII ст.: нестійкість прізвищ і наявність прізвиस्क, які могли змінюватися навіть в одному поколінні, що додатково ускладнює ідентифікацію особи. До того ж маємо обмаль ділової, судової, церковної документації Гадяцького полку й, зокрема, Грунської сотні, не зберігся Румян-

цевський опис цієї території, матеріали ранніх сповідних розписів. Та завдяки використанню козацьких реєстрів 1731, 1740, 1750 рр., переписів посполитого населення 1731, 1748, 1750 рр., сповідних розписів парафій Грунського намісництва за 1778 р. було встановлено соціальний стан 158 шлюбних пар, які одружувалися в 1723—1744 рр. Переважна їх більшість — 146 (92,4 %) — це шлюби всередині своєї соціальної групи (козаки, посполиті, духівництво, старшина). Велике значення мав і соціальний статус наречених, адже у 104 випадках (65,8 %) вони походили з однієї соціальної групи. Соціально ж неоднорідні шлюби свідчать про ще наявну соціальну мобільність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Petrenko, I. Shliubno-simeini vidnosyny v povsiakdennomu zhytti myrian Rosiiskoi derzhavy XVIII st.: u 2 ch. Poltava, 2010. Ch. 1 [in Ukrainian].
[Петренко І. Шлюбно-сімейні відносини в повсякденному житті мирян Російської держави XVIII ст.: у 2 ч. Ч. 1. Полтава, 2010. 276 с.].
2. Shafonskiy, A. Chernigovskogo namestnichestva topograficheskoe opisanie s kratkim geograficheskim i istoricheskim opisanіem Maloy Rossii. Kiev, 1851 [in Russian].
[Шафонский А. Черниговского наместничества топографическое описание с кратким географическим и историческим описанием Малой России. Киев, 1851. 724 с.].
3. Antonovich, V. Prilutskiy polkovoy asaul Mikhaylo Movchan i ego zapiski. *Kievskaya starina*. 1885. 1: 57-84 [in Russian].
[Антонович В. Прилуцкий полковой асаул Михайло Мовчан и его записки. *Киевская старина*. Вып. 1. Киев, 1885. С. 57—84].
4. Dnevnik generalnogo podskarbiya Yakova Markovicha (1717—1767 gg.). Ch. I. Kiev, 1893; Ch. II. Kiev, 1895 [in Russian].
[Дневник генерального подскарбия Якова Марковича (1717—1767 гг.). Ч. I. Киев, 1893; Ч. II. Киев, 1895].
5. Levytskyi, O. Nevinchani shliuby v Ukraini v XVI—XVII st. *Zapysky Ukrainskoho naukovo-ho tovarystva v Kyievi*. 1909. III: 98-103 [in Ukrainian].
[Левицький О. Невінчані шлюби в Україні в XVI—XVII ст. *Записки Українського наукового товариства в Києві*. Кн. III. Київ, 1909. С. 98—103].
6. Levitskiy, O. O semeinykh otnosheniyakh v Yugo-Zapadnoi Rusi v XVI—XVII vv. *Russkaya starina*. 1880. 11: 549-574 [in Russian].
[Левицький О. О семейных отношениях в Юго-Западной Руси в XVI—XVII вв. *Русская старина*. Вып. 11. Москва, 1880. С. 549—574].
7. Levytskyi, O. Pro shliub na Rusi-Ukraini v XVI—XVII st. *Zoria*. 1885. 13: 149-152; 14: 169-171; 15-16: 183-185; 18: 209-211 [in Ukrainian].
[Левицький О. Про шлюб на Русі-Україні в XVI—XVII ст. *Зоря* (Львів). 1885. № 13. С. 149—152; № 14. С. 169—171; № 15-16. С. 183—185; № 18. С. 209—211].
8. Lazarevskiy, O. Ocherki iz byta Malorossii XVIII v. *Russkiy arkhiv*. 1871. 11: 1884-1905 [in Russian].
[Лазаревский О. Очерки из быта Малороссии XVIII в. *Русский архив*. Вып. 11. Москва, 1871. С. 1884—1905].
9. Lazarevskiy, O. Liudi staroy Malorossii. Miklashevskie. *Kievskaya starina*. 1882. 8: 243-258 [in Russian].
[Лазаревский О. Люди старой Малороссии. Миклашевские. *Киевская старина*. Вып. 8. Киев, 1882. С. 243—258].

10. Sumtsov, M. O svadebnykh obriadakh, preimushchestvenno russkikh. Kharkov, 1881 [in Russian].
[Сумцов М. О свадебных обрядах, преимущественно русских. Харьков. 1881. 261 с.].
11. Petrenko, I. Shliubno-simeini vidnosyny v povsiakdennomu zhytti myrian Rosiiskoi derzhavy XVIII st.: u 2 ch. Poltava, 2010 [in Ukrainian].
[Петренко І. Шлюбно-сімейні відносини в повсякденному житті мирян Російської держави XVIII ст.: у 2 ч. Полтава, 2010. Ч. 1. 276 с.; Ч. 2. 305 с.].
12. Petrenko, I. Shliubno-simeini vidnosyny ukrainstiv u druhii polovyni XVIII st. Poltava, 2009 [in Ukrainian].
[Петренко І. Шлюбно-сімейні відносини українців у другій половині XVIII ст. Полтава, 2009. 119 с.].
13. Petrenko, I. Dvoiezhenstvo u Hetmanshchyni XVIII st. *Siverianskyi litopys*. 2021. 4: 14-21 [in Ukrainian].
[Петренко І. Двоєженство у Гетьманщині XVIII ст. *Сіверянський літопис*. Вип. 4. Чернігів, 2021. С. 14—21].
14. Borodenko, O. Shliub i rodyna pravoslavnoho naselennia Livoberezhnoi Ukrainy druhoi polovyny XVIII — pershoi polovyny XIX st.: sotsialno-demohrafichnyi aspekt. Odesa, 2020 [in Ukrainian].
[Бороденко О. Шлюб і родина православного населення Лівобережної України другої половини XVIII — першої половини XIX ст.: соціально-демографічний аспект. Одеса, 2020. 617 с.].
15. Dmytrenko, V.A. Materialy tserkovnoho obliku naselennia Kyivskoi ta Pereiaslavsko-Boryspil'skoi yeparkhii yak dzherelo z sotsialnoi istorii Hetmanshchyny XVIII st.: candidate diss. of the historical sci. Poltava, 2010 [in Ukrainian].
[Дмитренко В.А. Матеріали церковного обліку населення Київської та Переяславсько-Бориспільської єпархії як джерело з соціальної історії Гетьманщини XVIII ст.: дис. ... канд. іст. наук. Полтава, 2010. 190 с.].
16. Dmytrenko, V.A. A pry tii tserkvi pip z ropadeiu. Poltava, 2023 [in Ukrainian].
[Дмитренко В.А. А при тій церкві піп з попадею. Полтава, 2023. 303 с.].
17. Voloshyn, Yu. Kozatska femida: grodske sudochynstvo v Hetmanshchyni. Kyiv, 2019 [in Ukrainian].
[Волошин Ю. Козацька феміда: городське судочинство в Гетьманщині. Київ, 2019. 206 с.].
18. Voloshyn, Yu. Kozaky i pospolyti: Miska spilnota Poltavy druhoi polovyny XVIII st. Kyiv, 2016 [in Ukrainian].
[Волошин Ю. Козаки і посполиті: Міська спільнота Полтави другої половини XVIII ст. Київ, 2016. 355 с.].
19. Serdiuk, I. Malenkyi doroslyi: Dytna i dytynstvo v Hetmanshchyni XVIII st. Kyiv, 2018 [in Ukrainian].
[Сердюк І. Маленький дорослий: Дитина й дитинство в Гетьманщині XVIII ст. Київ, 2018. 454 с.].
20. Serdiuk, I. Polkovykh horodov obyvateli: Istoryko-demohrafichna kharakterystyka mis'koho naselennia Hetmanshchyny druhoi polovyny XVIII st. Poltava, 2011 [in Ukrainian].
[Сердюк І. Полкових городів обивателі: Історико-демографічна характеристика міського населення Гетьманщини другої половини XVIII ст. Полтава, 2011. 304 с.].
21. Siryi, O. Perehortaiuchy storinky mynul'nykh lit. Poltava, 2019 [in Ukrainian].
[Сірій О. Перегортаючи сторінки минулих літ. Полтава, 2019. 293 с.].
22. Siryi, O. (Ed.). Hrunska sotnia: reiestry, revizii, spovidni rozpysy, metrychni zapysy: 1634—1794 rr. Poltava, 2020 [in Ukrainian].

- [Грунська сотня: реєстри, ревізії, сповідні розписи, метричні записи: 1634—1794 рр. Авт.-упор. О. Сірий. Полтава, 2020. 392 с.].
23. Perkovskiy, A. *Ukrainske naselennia v 60—70-kh rr. XVIII st. Ukrainskyi istorychnyi zbur-nal.* 1968. 1: 107-111 [in Ukrainian].
[Перковський А. Українське населення в 60—70-х рр. XVIII ст. *Український істо-ричний журнал.* 1968. № 1. С. 107—111].
24. Lobko, N. *Z istorii zaprovadzhennia metrychnykh knykh na ukrainskykh zemliakh. Sum-skyi istoryko-arkhivnyi zhurnal.* 2010. VIII-IX: 159-164 [in Ukrainian].
[Лобко Н. З історії запровадження метричних книг на українських землях. *Сумський історико-архівний журнал.* Вип. VIII-IX. Суми, 2010. С. 159—164].
25. Kryhina, O. *Informatsiyni potentsial metrychnykh knykh yak istorychnykh dzherel. Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu im. V.I. Vernadskoho.* 2018. 29 (68), 1: 84-88 [in Ukrainian].
[Кригіна О. Інформаційний потенціал метричних книг як історичних джерел. *Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського.* 2018. Т. 29 (68). № 1. С. 84—88].
26. Lehun, Yu. *Henealohia selian Podilskoi hubernii: dzherela.* Vinnytsia, 2005 [in Ukrainian].
[Легун Ю. Генеалогія селян Подільської губернії: джерела. Вінниця, 2005. 516 с.].
27. Tomazov, V. *Henealohiia kozatsko-starshynskykh rodiv: istoriografii ta dzherela (druha polovyna XVII — rochatok XX st.).* Kyiv, 2006 [in Ukrainian].
[Томазов В. Генеалогія козацько-старшинських родів: історіографія та джерела (дру-га половина XVII — початок XX ст.). Київ, 2006. 284 с.].
28. Skochyliias, I. *Reiestratsiia pryrodnoho rukhu naselennia u Lvivskii yeparkhii v pershii tretyni XVIII st. Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia istorychna.* 1998. 33: 225-235 [in Ukrainian].
[Скочиляс І. Реєстрація природного руху населення у Львівській єпархії в першій третині XVIII ст. *Вісник Львівського університету. Серія історична.* Вип. 33. Львів, 1998. С. 225—235].
29. Prokopiuk, O. *Dukhovna konsystoriia v systemi yeparkhialnoho upravlinnia (1721—1786 rr.).* Kyiv, 2008 [in Ukrainian].
[Прокоп'юк О. Духовна консисторія в системі єпархіального управління (1721—1786 рр.). Київ, 2008. 296 с.].
30. Sliusar, L. *Shliub v Ukraini u demografichnomu vymiri: istoriia i suchasnist.* Kyiv, 2021 [in Ukrainian].
[Слюсар Л. Шлюб в Україні у демографічному вимірі: історія і сучасність. Київ, 2021. 180 с.].
31. Serdiuk, I. *Povtorni shliuby v Hetmanshchyni u druhii polovyni XVIII st. (za danymy metrychnoi knyhy Khrystorozhdestvenskoi tserkvy mistechka Yaresky Myrhorodskoho polku). Kraieznavstvo.* 2010. 3: 48-56 [in Ukrainian].
[Сердюк І. Повторні шлюби в Гетьманщині у другій половині XVIII ст. (за даними метричної книги Христорождественської церкви містечка Яреськи Миргородського полку). *Краєзнавство.* 2010. № 3. С. 48—56].

Надійшла / Received 09.08.2025

Iryna PETRENKO

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History),
Professor at the Department of World History, Religious Studies and Methods of Their Teaching,
Poltava V. Korolenko National Pedagogical University (Poltava, Ukraine)
poonsku@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-2994-3833>

Oleksandr SIRYI

Member of the Poltava Regional Organization
of the National Union of Local Historians of Ukraine (Poltava, Ukraine)
doc_seriy@ukr.net
<https://orcid.org/0009-0008-5669-2532>

Valerii TOMAZOV

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History),
Head of the Sector of Genealogical and Heraldic Research,
Institute of History of Ukraine of the NAS of Ukraine (Kyiv, Ukraine)
tomazov.valery@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-4052-9438>

MARRIAGEABILITY IN THE SETTLEMENTS
OF THE HRUN SOTNIA OF THE HADIACH REGIMENT
IN THE FIRST HALF OF THE 18th CENTURY (ACCORDING
TO PARISH METRIC BOOKS OF 1723—1741)

The purpose is to clarify the historical and demographic characteristics and socio-demographic behavior of the Hetmanshchyna population, namely the analysis of one of the demographic and statistical categories — marriage, based on the metric records of parish churches in the settlements of the Hrun Sotnia of the Hadiach Regiment. **The methodological basis** is based on the principles of systematization, anthropologisation, and interdisciplinarity. The study uses a number of general scientific, special scientific, and specific problematic methods. In particular, quantitative historical and demographic methods and the microhistorical approach. **The scientific novelty** lies in the fact that for the first time in the national historical science, the population of the Hetmanshchyna's Hrun Sotnia (Hadiach Regiment) became the object of a comprehensive socio-demographic study: the metric books of the rural population of the Hetmanshchyna in the first half of the eighteenth century were studied, and their informative capabilities as a source for studying socio-demographic processes and behaviour of the population were found out. **Main results.** The demographic situation in the villages of the Hrun Sotnia of the Hadiach Regiment in 1720—1740s in the so-called pre-statistical era is traced; it is shown that the use of marriage records in this period allows for significantly adjusting the socio-historical and historical-demographic dimensions of the Ukrainian population of the villages and towns of the Hadiach regiment, and further to fully explore the history of their parish community. The originality of the study lies in the fact that it focuses researchers' attention on primary sources — the "early" metric books of the Hetmanshchyna villages. **The practical significance** is determined by the fact that the materials and results of the work can be used in historical, demographic, and genealogical works. This study is useful for teaching courses in source studies and special historical disciplines, writing specific problematic and generalised works on the history of Ukraine, historical demography, history of Hetmanshchyna, and social history. The results obtained from this study can be used in comparative studies or become part of broader works on the Hadiach Regiment.

Keywords: *Hrun Sotnia, Hadiach Regiment, marriage, family, metric books, marriageability, marriage age, seasonality of marriages.*